

1 września 2017 roku weszło w życie nowe rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach¹ (dalej: Rozporządzenie). Celem niniejszego opracowania będzie omówienie aspektów prawnych w przedmiotowym zakresie (bez analizy psychologicznej).

ASPEKTY PRAWNE ZASAD ORGANIZACJI I UDZIELANIA POMOCY PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNEJ W PUBLICZNYCH PRZEDSZKOLACH, SZKOŁACH I PLACÓWKACH

Katarzyna Syroka-Marczewska
Prawnik

Każdy z nas ma inną osobowość, różne też potrzeby wynikające chociażby z wieku, w jakim się znajdujemy. Zaspokajanie tych potrzeb umożliwia rozwój danej osoby. O ile dorosły potrafi sama o siebie zadbać w tym zakresie, o tyle dzieci, osoby małoletnie potrzebują wsparcia. Jedną z płaszczyzn jest wsparcie psychologiczno-pedagogiczne. Przedszkole/szkoła są jednym z pierwszych środowisk, w którym może zostać dokonane rozpoznanie potrzeb dziecka i udzielone mu stosowne wsparcie, jeśli tego potrzebuje. Szczególna w tym zakresie jest rola nauczycieli, którzy w środowisku szkolnym mogą zaobserwować pierwsze symptomy trudności dziecka.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych i czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w przedszkolu, szkole i placówce. Celem jest wspieranie potencjału rozwojowego ucznia i stwarzanie warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu przedszkola, szkoły i placówki oraz w środowisku społecznym.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna może zostać udzielona z inicjatywy ucznia lub jego rodziców. Uprawnieni w tym zakresie są także m.in. nauczyciele, wychowawcy oraz asystenci rodziny. O pomoc można także poprosić

organizację pozarządową, inną instytucję/podmiot działający na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży. W porównaniu z poprzednimi aktami wykonawczymi poszerzono katalog osób inicjujących udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej o asystenta nauczyciela, asystenta wychowawcy świetlicy oraz przedstawicieli organizacji pozarządowej, instytucji lub podmiotu działających na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży. Bez względu na powyższe, należy podkreślić, że korzystanie z takiej pomocy jest zawsze dobrowolne. Nie wiąże się także z kosztami, tzn. jest nieodpłatne.

O potrzebie objęcia ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną informuje się rodziców ucznia albo pełnoletniego ucznia. Ponadto o ustalonych dla ucznia formach, okresie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiarze godzin, w którym poszczególne formy pomocy będą realizowane, dyrektor niezwłocznie informuje pisemnie, w sposób przyjęty w danym przedszkolu, szkole lub placówce, rodziców ucznia albo pełnoletniego ucznia.

W Rozporządzeniu dookreślono zadania nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych oraz specjalistów, podkreślając, że prowadzenie rozpoznania indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych uczniów, w tym prowadzenie obserwacji pedagogicznych, ma na celu rozpoznawanie mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów oraz przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności

w funkcjonowaniu uczniów, w tym barier i ograniczeń utrudniających jego uczestnictwo w środowisku szkolnym. Podkreślono także konieczność współpracy nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów w zakresie wspierania ucznia i udzielania mu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, także w trakcie bieżącej pracy, oraz dostosowania sposobów i metod pracy do możliwości indywidualnych ucznia. Istnieje także możliwość pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla rodziców uczniów i nauczycieli. Ma ona formę porad, konsultacji, warsztatów i szkoleń.

Wśród zmian, które weszły w życie 1 września 2017 roku na uwagę zasługuje fakt, iż dodano nową formę pomocy psychologiczno-pedagogicznej, tj. zindywidualizowaną ścieżkę kształcenia. Obejmuje ona zajęcia edukacyjne, organizowane dla ucznia wspólnie z oddziałem szkolnym, oraz indywidualnie zajęcia z nauczycielem. Objęcie ucznia zindywidualizowaną ścieżką wymaga opinii publicznej poradni², z której wynika taka potrzeba. Do wniosku o wydanie opinii w tym zakresie dołącza się dokumentację określającą trudności w funkcjonowaniu ucznia w przedszkolu lub szkole. Jeżeli opinia ma dotyczyć ucznia objętego zindywidualizowaną ścieżką ze względu na stan zdrowia, należy udokumentować także wpływ przebiegu choroby na funkcjonowanie ucznia w przedszkolu lub szkole oraz ograniczenia w zakresie możliwości udziału ucznia w zajęciach wychowania przedszkolnego lub zajęciach edukacyjnych wspólnie z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym. W przypadku ucznia uczęszczającego do przedszkola lub szkoły do wniosku o wydanie opinii dołącza się także ocenę nauczycieli i specjalistów uczestniczących w edukacji. Nauczyciele prowadzący zajęcia z uczniem objętym zindywidualizowaną ścieżką podejmują działania ukierunkowane przede wszystkim na poprawę jego funkcjonowania w przedszkolu lub szkole.

W Rozporządzeniu wskazano, że zajęcia rozwijające uzdolnienia, zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze, zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się oraz zajęcia specjalistyczne prowadzi się przy wykorzystaniu aktywizujących metod pracy. Dodano ponadto nową formę pomocy, tj. zajęcia rozwijające umiejętności uczenia się. Zajęcia te powinny być organizowane w celu podnoszenia efektywności uczenia się.

Podczas rozpoznawania specjalnych potrzeb edukacyjnych ucznia należy zatem uwzględnić przyczyny niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu ucznia, w tym barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie

danej osoby. Należy też wspierać mocne strony, predyspozycje, zainteresowania i uzdolnienia ucznia. Bez wątpienia w praktyce jest to trudne zadanie i wymaga ogromnego zaangażowania i świadomości ze strony dorosłych. Nie mam na myśli jedynie świadomości prawnej, ale przede wszystkim świadomości dotyczącej rozwoju dziecka oraz jego potrzeb. Wydaje się zatem, że warto skupić się na rozpoznaniu sytuacji i warunków, które determinują to, jak uczeń funkcjonuje. Współpraca z rodzicami bez wątpienia ułatwia tę diagnozę i dostosowanie wsparcia do potrzeb danej osoby.

Nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści w przedszkolu, szkole i placówce prowadzą w szczególności:

1) w przedszkolu – obserwację pedagogiczną mającą na celu wczesne rozpoznanie u dziecka dysharmonii rozwojowych i podjęcie wczesnej interwencji, a w przypadku dzieci realizujących obowiązkowe roczne przygotowanie przedszkolne obserwację pedagogiczną zakończoną analizą i oceną gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole (diagnoza przedszkolna),

2) w szkole – obserwację pedagogiczną w trakcie bieżącej pracy z uczniami mającą na celu rozpoznanie u uczniów: trudności w uczeniu się, w tym w przypadku uczniów klas I-III szkoły podstawowej deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych oraz ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się, a także potencjału ucznia i jego zainteresowań. Obserwacja powinna także uwzględniać szczególne uzdolnienia dziecka i wspomagać uczniów w wyborze kierunku kształcenia i zawodu.

Kolejną zmianą jest wprowadzenie klas terapeutycznych organizowanych dla uczniów wymagających dostosowania organizacji i procesu nauczania oraz długotrwałej pomocy specjalistycznej z uwagi na trudności w funkcjonowaniu w szkole lub oddziale wynikające z zaburzeń rozwojowych bądź ze względu na stan zdrowia. Możliwość ta jest kolejną proponowaną formą wsparcia ucznia w systemie oświaty. Zmiana ma na celu umożliwienie uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczęszczania do szkoły i organizowania im kształcenia odpowiadającego ich potrzebom. Trudności w funkcjonowaniu ucznia nie powinny stanowić przyczyny pozbawienia go możliwości kontaktu z rówieśnikami i uczestniczenia w życiu społeczności przedszkolnej lub szkolnej. Priorytetem działań każdego przedszkola i szkoły powinno być bowiem dążenie do pełnego, rzeczywistego włączenia i integracji z rówieśnikami ucznia, w tym ucznia niepełnosprawnego,

zarówno poprzez wspomaganie rozwoju samego ucznia, indywidualizację i wspieranie go podczas zajęć z klasą, jak i likwidowanie barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie ucznia w grupie rówieśniczej i uczestnictwo w życiu szkoły. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę, że liczba uczniów w klasie terapeutycznej nie może przekraczać 15.

W sytuacji, w której udzielana uczniowi pomoc psychologiczno-pedagogiczna nie przynosi efektów i nie następuje poprawa funkcjonowania ucznia, dyrektor szkoły i placówki, za zgodą rodziców ucznia, może wystąpić do poradni psychologiczno-pedagogicznej z wnioskiem o przeprowadzenie pogłębionej diagnozy specjalistycznej problemu ucznia w celu wskazania sposobu rozwiązania tego problemu. Wniosek ten powinien zawierać m.in. informacje o rozpoznanych indywidualnych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych, możliwościach psychofizycznych ucznia oraz potencjale rozwojowym ucznia. Należy odnieść się także do występujących trudności w funkcjonowaniu ucznia w przedszkolu, szkole i placówce lub szczególnych uzdolnieniach ucznia oraz działaniach podjętych przez nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów w celu poprawy funkcjonowania ucznia w przedszkolu, szkole i placówce, formach pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielanej uczniowi w przedszkolu, szkole lub placówce, okresie ich udzielania oraz efektach podjętych działań i udzielanej pomocy.

Formy³ pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Formy wsparcia psychologicznego mogą być różne. W przedszkolu pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z dzieckiem oraz przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, a także w formie:

- 1) zajęć rozwijających uzdolnienia⁴,
- 2) zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym,
- 3) zindywidualizowanej ścieżki realizacji obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego,
- 4) porad i konsultacji.

W szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem oraz przez

zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, a także w formie:

- 1) klas terapeutycznych,
- 2) zajęć rozwijających uzdolnienia,
- 3) zajęć rozwijających umiejętności uczenia się,
- 4) zajęć dydaktyczno-wyrównawczych,
- 5) zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym,
- 6) zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu – w przypadku uczniów szkół podstawowych oraz uczniów szkół ponadpodstawowych,
- 7) zindywidualizowanej ścieżki kształcenia,
- 8) porad i konsultacji,
- 9) warsztatów.

W placówce pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem oraz przez zintegrowane działania nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów, a także w formie:

- 1) zajęć rozwijających uzdolnienia,
- 2) zajęć rozwijających umiejętności uczenia się,
- 3) zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, rozwijających kompetencje emocjonalno-społeczne oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym,
- 4) zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu – w przypadku uczniów szkół podstawowych oraz uczniów szkół ponadpodstawowych,
- 5) porad i konsultacji,
- 6) warsztatów.

W szkole dla dorosłych pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy ze słuchaczem oraz przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów, a także w formie:

- 1) zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu,
- 2) porad i konsultacji,
- 3) warsztatów i szkoleń.

Raport Najwyższej Izby Kontroli

Przed wejściem w życie omawianego Rozporządzenia Najwyższa Izba Kontroli (dalej: NIK) weryfikowała sytuację w zakresie opieki psychologiczno-pedagogicznej. Jak wynika z treści raportu NIK: „dzieciom i młodzieży szkolnej nie zapewniono w latach 2014–2016 wystarczająco

jącej opieki psychologiczno-pedagogicznej. Blisko połowa szkół publicznych nie zatrudniała na odrębnym etacie ani pedagoga, ani psychologa. Często decyzja o przyjęciu do pracy specjalistów w szkole była uwarunkowana nie skalą potrzeb, lecz sytuacją ekonomiczną samorządu⁷⁵ (szczegółowe informacje na temat wyników kontroli znajdują się na stronie internetowej www.nik.gov.pl). W roku szkolnym 2015/2016 na jedną szkołę przypadało średnio 0,75 etatu pedagoga i 0,2 etatu psychologa. Mniej specjalistów było w szkołach wiejskich: 0,55 etatu pedagoga i 0,09 etatu psychologa. Zróżnicowanie w dostępie do specjalistów w zależności od lokalizacji szkoły potwierdza także liczba wyodrębnionych etatów psychologa przypadających na 1 tys. uczniów. W 2016 roku dla szkół położonych w mieście wskaźnik ten wynosił 0,89, a dla szkół na wsi 0,57⁷⁶. Jednocześnie należy podkreślić, że w okresie objętym kontrolą jedynym wskaźnikiem stosowanym do opisu zagadnień dotyczących pomocy psychologiczno-pedagogicznej była liczba dzieci i młodzieży objętych różnymi formami pomocy psychologiczno-pedagogicznej w stosunku do liczby uczniów ogółem. W ocenie NIK taki wskaźnik jest niewystarczający do oceny sytuacji, ponieważ nie odnosi podejmowanych działań do istniejących potrzeb dzieci i młodzieży. Ponadto za jego pomocą nie można ocenić efektów pomocy udzielanej dzieciom i młodzieży.

Uwagi końcowe

„Czasami bywa tak, że terapeuci próbują przenieść własne doświadczenia z grup treningowych czy terapeutycznych na obszar pracy z dziećmi, co jest dla tych ostatnich zbyt trudnym doświadczeniem. Dzieci na ogół oczekują tego, że dorosły (wychowawca, terapeuta) pokieruje tym, co ma się stać, czy co powinny robić. Warto pamiętać jednak o tym, żeby nie ingerować w sposób ograniczający w aktywność i możliwości dziecka. Wyważenie proporcji między kierowaniem, wychowywaniem a zostawianiem swobody jest czymś niezwykle ważnym. Nikt, kto pracuje z dziećmi, nie ma tego dane, tego można i trzeba się nauczyć – przez kontaktowanie się z dziećmi, zastanawianie się nad tym, co dzieje się w kontakcie z nimi, wreszcie przez otrzymywanie informacji zwrotnych w postaci superwizji czy konsultacji”⁷⁷.

Przepisy, które weszły w życie 1 września 2017 roku przewidują szereg narzędzi, które umożliwiają wsparcie psychologiczne i pedagogiczne. Wprowadzane od kilku lat zmiany w przepisach dotyczących pomocy psychologiczno-pedagogicznej

wskazywały na działania szkoły mające na celu rozpoznawanie i zaspokajanie specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów. Nowe przepisy, jak czytamy w uzasadnieniu do projektu, mają na celu uszczegółowienie zadań nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów. Ponadto po konsultacjach społecznych uwzględniono niektóre uwagi, w związku z czym pomoc psychologiczno-pedagogiczna może być organizowana i udzielana we współpracy m.in. z organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami i podmiotami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży. Wydaje się, że takie rozwiązanie poszerza katalog osób o specjalistycznej wiedzy i doświadczeniu, które mogą zostać zaangażowane w rozwój dzieci i młodzieży. Bez względu jednak na treść Rozporządzenia w mojej ocenie kluczowe jest stosowanie prawa w praktyce i zapewnienie odpowiedniego poziomu finansowania, aby wsparcie psychologiczno-pedagogiczne mogło być realizowane.

Przypisy

- ¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2017 poz. 1591).
- ² Przed wydaniem opinii, publiczna poradnia we współpracy z przedszkolem lub szkołą oraz rodzicami ucznia albo pełnoletnim uczniem przeprowadza analizę funkcjonowania ucznia uwzględniającą efekty udzielanej dotychczas przez przedszkole lub szkołę pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Opinia zawiera dane i informacje, o których mowa w przepisach w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych, a ponadto wskazuje zakres, w jakim uczeń nie może brać udziału w zajęciach wychowania przedszkolnego lub zajęciach edukacyjnych wspólnie z oddziałem przedszkolnym lub szkolnym, okres objęcia ucznia zindywidualizowaną ścieżką, nie dłuższy jednak niż rok szkolny oraz działania, jakie powinny być podjęte w celu usunięcia barier i ograniczeń utrudniających funkcjonowanie ucznia i jego uczestnictwo w życiu przedszkola lub szkoły.
- ³ Zajęcia rozwijające uzdolnienia organizuje się dla uczniów szczególnie uzdolnionych. Liczba uczestników zajęć nie może przekraczać 8. Z kolei zajęcia korekcyjno-kompensacyjne organizuje się dla uczniów z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi, w tym specyficznymi trudnościami w uczeniu się. Liczba uczestników zajęć nie może przekraczać 5. Zajęcia logopedyczne organizuje się dla uczniów z deficytami kompetencji i zaburzeniami sprawności językowych. Liczba uczestników zajęć nie może przekraczać 4. Zajęcia rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne organizuje się dla uczniów przejawiających trudności w funkcjonowaniu społecznym. Liczba uczestników zajęć nie może przekraczać 10, chyba że zwiększenie liczby uczestników jest uzasadnione potrzebami uczniów. Inne zajęcia o charakterze terapeutycznym organizuje się dla uczniów z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi mających problemy w funkcjonowaniu w przedszkolu, szkole lub placówce oraz z aktywnym i pełnym uczestnictwem w życiu przedszkola, szkoły lub placówki. Liczba uczestników zajęć nie może przekraczać 10.
- ⁴ Efektywne uczenie się jest w dużej mierze uzależnione od wyboru właściwej metody uczenia się, w zależności od zakresu merytorycznego przedmiotu nauki oraz umiejętności rozpoznania czynników wpływających na ten proces. Istotne jest nabywanie przez uczniów umiejętności sprawnego czytania ze zrozumieniem oraz technik wspomagających zapamiętywanie.
- ⁵ <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-pomocy-psychologiczno-pedagogicznej-dla-uczniow.html>
- ⁶ Ibidem.
- ⁷ M. John-Borys, „Pomoc psychologiczna dla dzieci”, *Terapia Uzależnienia i Współuzależnienia*, nr 6, 2009.